

**Társadalmi
Kommunikáció
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zsigmond Andrea

**A „színház”, Erdélyből nézve
Egy fogalom keretezései
című Ph.D. értekezéséhez**

Témavezető:

Dr. Szilágyi N. Sándor
ny. egyetemi tanár

Budapest, 2016

Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zsigmond Andrea

A „színház”, Erdélyből nézve

Egy fogalom keretezései

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Szilágyi N. Sándor

ny. egyetemi tanár

© Zsigmond Andrea

Tartalomjegyzék

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása	5
2. Felhasznált módszerek	9
3. Az értekezés eredményei	10
3.1. Három nagyobb színházmodell van jelen Erdélyben	10
3.2. A legkorábbi modell „az író és a színész színháza”	10
3.3. Az uralkodó modell „a rendező színháza”	10
3.3. A legújabb törekvések „a néző színháza” névvel illethetők	11
3.5. Állandósult fogalmi keretek is jelen vannak a régióban	11
4. Főbb hivatkozások	13
5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	16

1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az erdélyi közéletben gyakran felüti a fejét egy-egy heves vita a színházról, hol ebben, hol abban a városban. Újságírók, színházi kritikusok, nézők, alkotók csapnak össze olvasói levelek, újságcikkek és az alattuk levő hozzászólások, intézményekhez benyújtott kérelmek, petíciók vagy facebook-kommentek formájában, egyszer a kolozsvári, máskor a sepsiszentgyörgyi, a szatmárnémeti, a marosvásárhelyi vagy a gyergyószentmiklósi színház műsorkínálatának ürügyén. Egyesek azt nehezményezik, túlságosan „művészi”, érthetetlen előadások születnek városukban; mások ellenkezőleg, a népszínházi, szórakoztató jelleg elharapózásától tartanak. A különböző megszólalások jellegében hasonlóságokat véltem felfedezni, és igényt éreztem arra, hogy sajátosságaikat alaposabban kielemezzem, azt keresve: mi a közös az egyik vagy a másik véleményt hangoztatók érveiben. Ahhoz, hogy a viták megnyugtató kimeneteléhez hozzá tudjak járulni, egyrészt színházmodellek és ezek köré fonódó diskurzusok létezését tételeztem, és megkíséreltem értelmezésüket a disszertációban. Másrészt elmozdulást próbáltam generálni a probléma hagyományos gócpontjaitól egy újonnan jelentkező problémacsomag irányába.

Az 1989 előtti diskurzusokat Romániában a hierarchikus beállítódás itatta át, és ennek nyomai máig megtalálhatók egyes közéleti megnyilvánulásokban, illetve bizonyos színházak öndefiníciójában és kommunikációjában. Viszont a jelenlegi demokratikus rendszer (Romániában), a korunkban zajló mediális átalakulások – gondolok itt a közösségi média előtérbe törésére – az alá-fölérendeltség helyett az egymás mellé rendelést preferálják, a pasz-

szív állampolgárból az igényeit kifejezni tudó kommentelőt generálnak. Ezekről a folyamatokról a színháznak is tudomást kell vennie s a magaslatokból leszállnia, a néző iránt kíváncsinak, barátságosnak mutatkoznia, különben teljesen elveszíti a kontaktust a közönségével.

Értekezésemben azt próbálom ennek megfelelően megmutatni, hogy a színház elgondolása sokféle lehet, és ezek között van olyan szemlélet, amely alkalmas arra, hogy a 2010-es évek kihívásainak megfeleljen.

Létezik is Erdélyben olyan típusú színház, amely mind a kortárs színházelméleti fejleményeknek, mind a nemzetközi színházi gyakorlatnak, mind a fiatalabb generációnak (mint alkotónak vagy nézőnek) megfelel – csakhogy a periférián. Ennek az általam „a néző színházá”-nak nevezett, elsődlegesen független színházi modellnek az értelmező bemutatása, a „nagykorúsítása” az értekezés egyik célja.

Hasonló motiváció ez is: az erdélyi színházi történeteknek vajmi kevés a reflexiójuk; ez is periferikus területnek számít, ahhoz képest, hogy a magyarországi színházi jelenségek feldolgozására mennyi erre alkalmas szakember jut. E „láthatatlan” régió láthatóbbá tételén is munkálkodom tehát értekezéssel.

Annál is inkább, mivel helyzetem erre ugyancsak alkalmassá tesz. Ugyanis ez a régió és ez a kor az, amibe folyamatosan beágyazódok, és ahol időm nagy része „résztvevő megfigyeléssel” telik, azaz e régió színházi történeteinek aktív lekövetésével: színházról való tanulással, színházi előadások nézésével, a színház kapcsán történő gondolkodással és gondoskodással, a színházról való kritika-, tanulmány és esszéírással, interjú-készítéssel, fordítással, szerkesztéssel, dramaturgkodással, konferenciázással, zsűrizéssel, aktivizmussal, egyetemi oktatással.

Az utóbbi években munkáim nagyrészt szintén a dehierarchizálás irányába mutattak.

Foglalkoztatott például a kritikus meg a művész kitüntetett pozíciója. A művész felsőbbrendűségébe vetett hitet és az ezzel kapcsolatos viselkedési formákat elsősorban az irodalmi kultusz-kutatás segítségével sikerült alaposabban megértenem, illetve megfogalmaznom (Zsigmond 2011, Zsigmond 2015b) – ezek az ismeretek köszönnek vissza disszertációmban az első színházmodell sajátosságainak taglalásakor.

A kritikus felsőbbrendűségének lebontását egy kritikavítához való hozzászólásban kíséreltem meg (Zsigmond 2012b) – ez az írás is beépült a disszertációba: *A homlokzatról* című alfejezetbe. Az egyenrangúsításon munkálkodtam a fesztiválújságokban is (amikor szerkesztőként elsősorban diákok csapatának tevékenységét koordináltam). Ilyenkor éltem a humor, a játékosság és a mozaikszerűség adta lehetőségekkel, kibontakozni hagyva a pályakezdő szerzők formabontó késztetéseit. A színházi közeg tele van kitüntetett pozíciókkal: ilyen a rendezőé vagy az igazgatóé; tele van aszimmetrikus szembenállásokkal. Ezt lebontandó, újságainkba egyszerű nézők véleményei is bekerülhettek, illetve a művészek mellett a műszaki, kisegítő személyzetnek is lehetőséget adtunk a megnyilatkozásra. (A fesztivállapok szerkesztése során megtapasztaltakat az általam harmadik színházmodellnek nevezett szemléletmód taglalásakor hasznosítom.)

Ugyanebből a megfontolásból írtam recenziót George Banu *A felügyelt színpad* című könyvéről – hogy jobban megismerjem és felismerhetővé tegyem az olvasók számára is az elnyomás különféle módozatait (Zsigmond 2013). Tompa Gábor szemléletéről és diskurzusáról, ha már felkértek egy interjúkötet összeállítására, formailag játékos, az alanyt barátságos színben megmutató könyv-

vet állítottam össze – a kötet ugyanakkor tartalmában kiemelte a rendező-igazgató gondolkodásmódjának aszimmetrikusságot mutató elemeit (Zsigmond 2010) – ezeket a szövegeket (is) elemzem a *Tompa Gábor színházképe* c. alfejezetben. Parti Nagy Lajos drámaadaptációiról írt elemzésemben a nyelvhasználati módok általi stigmatizációt, egyes szereplők, illetve társadalmi rétegek megbélyegzését helytelenítettem. Egyik kisesszém, a *Két férfi pelenkában* a színház és az opera – illetve a látogatóik – közti ellentétet, egymást kizáró gyakorlataikat tematizálta. *A színházban a nő* című „egyképernyős”-öm az elnyomás társadalmi nemzeti vonatkozásait hozta szóba.

Másképpen egyenrangúsító írás a *Könczei karikatúráinak esete a nyelvvel, a rokon műfajokkal és az epikussággal* című tanulmány, melyben a populáris műfajok elemezhetőségét, azok tudományos értelmezésének örömét és hasznosságát életem meg. Első irodalomtudományi tanulmányaimban is, amelyekben a befogadásról értekeztem, az elitista, értelemorientált befogadási aktusok helyett a gyakorlatibb, az érzékibb, reflektálatlanabb dimenzió felé próbáltam elmozdítani a keresés irányát.

Ezekben a tanulmányokban megfigyelhető az elméleti hátterek keveredése: írásaimban előszeretettel hivatkoztam a kognitív szemantikából vett felismerésekre és fogalmakra – és azokat például az irodalomelméletből származó tudáselemekkel próbáltam összehangolni. Hasonlóképpen tettem ebben az értekezésben is, amelyben szintén egymás mellé rendeltem a kognitív szemantikából, a kommunikációelméletből, a narratológiából, a történelemelméletből, az irodalomtudományokból és a színháztudományokból vett felismeréseket – ugyanis ez is célom volt: egyes humántudományos diszciplínák szempontjainak a színháztudományos közegbe való áttemelésének kísérlete.

2. Felhasznált módszerek

Dolgozatomban azt kísérlem meg feltárni, hogy Erdélynek a színházi térben ténykedő, illetve e témák mentén nyilvánosan megszólaló szereplői milyen alapvető elképzelésekkel rendelkeznek a színházról, tetteik és megnyilatkozásaik milyen rejtett előfeltevéseket tartalmaznak. A diskurzusok struktúráiba milyen hierarchikus rendszerek épülnek bele, a beszéd tárgyak milyen metaforákat, illetve narratívumokat tartalmaznak a színházzal kapcsolatban, milyen funkciókat rendelnek a színházhoz és milyen státusokat a benne részt vevőkhöz.

A vizsgálat során egyrészt az erdélyi színházi közegben való tájékozottságomra támaszkodom (sok-sok év óta követem az előadásokat, látogatom a fesztiválokat – több mint tíz alkalommal voltam például főszervező színházfesztiválon). Másrészt szövegtörzseket választottam ki, és ezeket elemzem a felsorolt elméletek terminusainak segítségével: fogalmi keret, kognitív metafora, séma, kulturális forgatókönyv, történet, homlokzat, probléma stb.

Amiket vizsgálok: elsősorban színházi alkotók (színész, rendező), valamint színházi szakírók, újságírók szövegei. Interjúk, jegyzetek, színháztörténeti könyvek részletei, kötetek előszavai, színházi intézmények honlapjai stb. Az általam első modellként tételezett szemléletmód sajátosságait például egy Enyedi Sándor által készített idézetgyűjteményen mutatom ki (címe: Vallomások a 215 éves Kolozsvári Színházról!), majd a Prospero könyvek c. beszélgetőkönyv-sorozat előszavait elemzem – mindkét korpuszt az irodalmi kultusz kutatás szempontjai segítségével (ez újdonságnak számít a szakterületen). Később egy Tompa Gábor-kötet, több interjú, jegyzet, színháztörténeti könyv-beli szövegrész, vitacikk, blogbejegyzés alapján vizsgálódom.

3. Az értekezés eredményei

3.1. *Három nagyobb színházmodell van jelen Erdélyben*

A színháztörténet szemléletek váltakozásáról szól; a változás pedig különféle környezeti hatások, illetve szereplők átalakuló hierarchikus viszonyai mentén írható le. A disszertációban amellet érvelek, hogy az utóbbi évtizedekben három színházszemlélet váltotta egymást Erdélyben, illetve él egymás mellett párhuzamosan. (Fontos vizsgálati kérdéssé vált számomra: hogy ki/mi van a hierarchia csúcsán egy adott színházmodellben.)

3.2. *A legkorábbi modell „az író és a színész színháza”*

Az első modellt „az író és a színész színházának” neveztem el, mivel akik ezzel a szemléletmóddal rendelkeznek, nem tartják elfogadhatónak, hogy valaki (a rendező) önkényesen bánjon a drámaíró szövegével, illetve túlságosan diktáljon a színésznek. A színház fontos eleme e szemlélet szerint a(z igényes) szöveg – a trágár szavak nem elfogadhatóak –, és az érthetőség: aki e modell szerint gondolkodik, általában kedveli a szórakoztató darabokat. A színház másik funkciója e modell esetében a morális és nemzeti értékek közvetítése – emiatt a klasszikus darabok is népszerűek e gondolkodásmód számára. Ilyen típusú színháznak találtam a Csiki Játékszínt, és ekként elemeztem évadterveit, igazgatójának, honlapjának retorikáját.

3.3. *Az uralkodó modell „a rendező színháza”*

A második modellt „a rendező színházának” neveztem. A huszadik században a rendező megjelenésével kezdődően beszélhetünk önálló „színházművészetről”, vagyis olyan alkotásokról, ame-

lyekben a drámaszöveg háttérbe szorul, a kép és a test előtérbe kerül. Az azonnali érthetőség helyett jobbra metaforikus kódolt-ság jellemzi az előadásokat, emiatt ezek nem mindenki számára érthetőek, ezért is sokakból ellenérzést vált ki a rendező „öncélú” művészkedése „az adófizetők pénzén”. A művészetten kívüli célok szolgálata (erkölcsi, nyelvi, nemzeti kérdések) e modellre nem jellemző. Erdélyi viszonylatban – többek között – a kolozsvári színház igazgató-rendezőjének a látásmódja sorolható ide: ezért hát Tompa Gábor retorikáját vizsgáltam meg a dolgozatban.

3.3. A legújabb törekvések „a néző színháza” névvel illelhetők

A harmadik modellben, „a néző színháza”-ban kevésbé számít az előző szemléletmód alfájának és omegájának számító művészi, esztétikai érték. Ezúttal a társadalmi kérdések lesznek fontosak az alkotók számára, a közönségükkel megpróbálnak közvetlen viszonyt létesíteni. Az improvizatív jelleg, a fragmentáltság, az érzéki jelenlét, a civil, természetes elemek megléte lehet a mutatója annak, hogy egy előadás ebbe a szemléletmódba illeszkedik. Kortárs színháztudományi terminusok/műfajok mentén is beszélhetünk ezen előadások egyes jegyeiről: performativitás, poszt-dramatikus színház, devised theatre, alkalmazott színház. Erdélyi viszonylatban elsősorban a független társulatokra jellemző ez a gondolkodásmód (pl. Tandem Csoport, Váróterem Projekt).

3.5. Állandósult fogalmi keretek is jelen vannak a régióban

A fennebb említett, összetett színházmodellek mellett egyszerűbb keretek is jelen vannak az erdélyi színházi diskurzusokban – ezek azonban szintén mélyen ágyazódtak be a tudatunkba, hiszen társadalmi meghatározottságok függvényei is. Van szó a dolgozatban a „makacs” gazdasági keretről, amelyben a néző ’fogyasztó’ és

az előadás 'árucikk'. Felidézem a nosztalgikus keretet, amelyben a színház a televízióval és a számítógéppel (internettel) verseng. Említem a 'külföldi színház – erdélyi színház' keretet, amelyben a 'külföld'-é a pozitív státusz, az 'itthon' pedig a (színházilag is) elmaradott, a felemel(ke)désre váró vidék. Ehhez hasonló, szintén aszimmetrikus keret a látható versus láthatatlan régióé. Szó van a dolgozatban a színházról mint 'értékek őrzőjéről' egy 'barbár' környezetben. A metaforák is keretek: a művész például orvosként viszonyul a társadalomhoz, amikor a műalkotásokkal 'gyógyít', illetve 'harcos' is lehet a művész. Említés történik a disszertációban a 'szolgálat'-ról, amely fontos eleme több keretnek (például a 'színházon kívüli misszió' teljesítése formájában). Van szó arról a rendező–színész viszony által meghatározott keretről, amelyben a rendező istennek, a színész bábunak, robotnak érzi magát. Legkorábban és legvégül pedig az alkotó—néző keretről, amely, bár csak fogalmilag, az együttlét megélésének lehetőségét, azaz a 'színház'-nak talán a leglényegét kínálja fel.

4. Főbb hivatkozások

- BANU, Georges (2006): *Színházunk, a Cseresznyés kert*. (Ford. Koros Fekete Sándor) Kolozsvár, Koinónia.
- BARTHA Katalin Ágnes (2010): *Shakespeare Erdélyben. XIX. századi magyar nyelvű recepció*. Irodalomtörténeti füzetek 167. szám, Budapest, Argumentum.
- BODÓ A. Ottó (2014): *Húsz év erdélyi magyar színháza*. Kolozsvár, Eikon.
- BÓKAY Antal (1997): *Irodalomtudomány a modern és a posztmodern korban*. Budapest, Osiris.
- DÁVIDHÁZI Péter (1989): „Isten másodszülöttje”: a magyar Shakespeare-kultusz természetrajza. Budapest, Gondolat.
- ENYEDI Sándor (2007): *Vállomások a 215 éves Kolozsvári Színházról!* Letöltve www.szineszkonyvtar.hu/contents/enyedi.htm (Utolsó letöltés: 2015. 08. 25.)
- GOFFMAN, Erving (2008): *A homlokzatról*. (Ford. Síklaki István.) In: Síklaki István (szerk.): Szóbeli befolyásolás II. Nyelv és szituáció. Társadalmi kommunikáció sorozat. Budapest, Typotex kiadó.
- HORÁNYI Özséb (szerk.) (2007): *A kommunikáció mint participáció*. Budapest, AKTI–Tipotex.
- IMRE Zoltán (2008): *Színházak – történetek – alternatívák. A színháztörténetírás és kutatás lehetőségei és problémái*. In: uő.: (szerk.): Alternatív színháztörténetek. Alternatívok és alternatívák. Budapest, Balassi kiadó.
- JÁNOS Szabolcs (2000): *Színház, templom, iskola. Színházelméleti gondolkodásunk kezdetei*. Theatron, 2000/nyár-ősz.
- KÉKESI KUN Árpád (2007): *A rendezés színháza*. Budapest, Osiris.

- KOSELLECK, Reinhart (2003): *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történeti-politikai szemantikája.* (Ford. Szabó Márton) In: uő: *Elmúlt jövő. A történeti idők szemantikája.* Budapest, Atlantisz, 241–298.
- KÖVECSES Zoltán – BENCZES Réka (2010): *Kognitív nyelvészet.* Budapest, Akadémiai kiadó.
- MNOUCHKINE, Ariane (2010): *A jelen művészete. Beszélgetések Fabienne Pascaud-val.* (Ford. Fehér Anita, Körösi Petra, Molnár Zsófi, Khaled-Abdo Szaida.) Budapest, Krétakör Alapítvány, prae.hu kiadó.
- NORA, Pierre (1999): *Emlékezet és történelem között: A helyek problematikája* (Ford. K. Horváth Zsolt) Letöltés: http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/476/ (Utolsó letöltés: 2014. 12. 09.)
- PAVIS, Patrice (2005): *Színházi szótár.* (Ford. Gulyás Adrienn, Molnár Zsófia, Sepsi Enikő, Rideg Zsófia). Budapest, L'Harmattan.
- POPOVICI, Iulia (szerk.) (2015b): *Sfârșitul regiei, începutul creației colective în teatrul european. / The End of Directing, The Beginning of Theatre-Making and Devising in European Theatre.* (Ford. Lia Catargiu, Bogdan Georgescu, Mirella Patureau, Iulia Popovici.) Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu / Sibiu International Theatre Festival Book Collection. Colecția Atopos. Kolozsvár, Tact.
- PROPP, Vlagyimir Jakovlevics (2005): *A mese morfológiája.* (Ford. Soproni András.) Budapest, Osiris.
- RADOSAVLJEVIĆ, Duška (2015): *Theatre-Making: The End of Directing as We Know it.* In: POPOVICI, Iulia (2015b), 179–198
- .SIMHANDL, Peter (1998): *Színháztörténet.* (Ford. Szántó Judit) Budapest, Helikon.
- SZILÁGYI N. Sándor (2013): *Metaforák és elmevírusok.* A

- kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar tagozatának tanévnyitó előadása. 2013. szept. 30. Letöltés: <https://www.youtube.com/watch?v=PDU8ycARDPY> (Utolsó letöltés: 2015. 08. 11.)
- TAKÁTS József (2007): *Ismerős idegen terep*. Irodalomtörténeti tanulmányok és bírálatok. Budapest, Kijárat.
- TOMPA Andrea (2015): *Persona, personal, public. Essay on Hungarian Author-Directors*. In: POPOVICI, Iulia (2015b), 199–210.
- TVERDOTA György (2003): *Az életrajz mint passió*. In: TAKÁTS József (szerk.): *Az irodalmi kultusz kutatás kézikönyve*. Tanulmánygyűjtemény. Budapest, Kijárat. 159–171.
- VARGA Anikó (2013): *Nézni a különbséget*. Kisvárdai Lapok, 2013. június 27., 7.
- VISKY András (2016): *A mainstream vége. Jegyzetek a poszt-színházi identitásról*. Játéktér 2016/1.

5. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

5.1. Idegen nyelven

ZSIGMOND Andrea (2013): *Discursive Utopias of Theatre: The Desired Theatre Image Reflected by the Prefaces of the Prospero Books Series*. In: Symbolon, Marosvásárhely, 2013/25. (XIV. évfolyam)

Gábor TOMPA (2014): *Label Curtain. A Private Theatrical Dictionary*. Book concept, editor: ZSIGMOND Andrea (Translation: Előd Márton and Gábor Tompa). Bookart, Csíkszereda

5.2. Magyar nyelven

a) Könyv

ZSIGMOND Andrea (összeáll.) (2010): *Címke-függöny. Tompa Gábor színházi magánszótára*. Csíkszereda, Bookart.

ZSIGMOND Andrea (2012a): *Mi kritika még? Színek és ének*. Kolozsvár, Korunk – Komp-Press.

ZSIGMOND Andrea (2016a): *Mi az, hogy színház? (Egy erdélyi néző válaszai)*. Scientia—EME, Kolozsvár (megjelenés alatt)

b) Referált (lektorált) folyóiratban megjelent tanulmány

ZSIGMOND Andrea (2015a): *Miért ne fogyasszunk kulturális terméket? Esettanulmány: kísérlet a „színház” szó jelenté-*

- sének kibontására. Jel-Kép, 2015/1. 61–77.*
- ZSIGMOND Andrea (2015b): *Az író meg a színész félnetek (nem) kell. A kultikus magatartás vizsgálata. Disegno – a dizájn-kultúra folyóirata. A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem lektorált folyóirata. II. évf., 2015/1–2. szám*
- ZSIGMOND Andrea (2015c): *Tart még a varázs? A Prospero Könyvek sorozatról. Erdélyi Múzeum 2015/3, 159–162.*
- ZSIGMOND Andrea (2015d): *Miről beszélünk, amikor a színházról beszélünk? Újabb kísérlet a szó jelentésének kibontására. Jel-Kép. Kommunikáció, közvélemény, média. 2015/4.*

c) Egyéb folyóiratban/felületen megjelent esszé

- ZSIGMOND Andrea (2011): *A színház és a szavak 5. A kultikus metaforákról. Korunk, szeptember*
- ZSIGMOND Andrea (2012b): *Az udvariatlan kritikus. Kritika-vita a Revizoron, 5. Letöltve: <http://revizoronline.com/hu/cikk/4179/vita-a-kritikarol-a-revizoron-5>. (Letöltés dátuma: 2015. 11. 15.)*
- ZSIGMOND Andrea (2013): *Véled, uram, de nélküled. George Banu A felügyelt színpad c. könyvéről. Letöltve: <http://www.jatekter.ro/?p=4782>. (Letöltés dátuma: 2015. 11. 15.)*
- ZSIGMOND Andrea (2014): *Gennyfakasztó buli. Székely Csabával a tárnák csillagos ösvényein. In: Fekete Vince (szerk.): Térhatárok. Határon túli írók antológiája. Kortárs Kiadó, Bp.*
- ZSIGMOND Andrea (2015e): *A büfé az én nappalim. Letöltve: <http://www.jatekter.ro/?p=11342>. Letöltés dátuma: 2015. 11. 15.)*
- ZSIGMOND Andrea (2015f): *Mint a nap. Színházi világnapi kívánság. Letöltés: <http://eirodalom.ro/publicisztika/item/2272mint>*

- a-nap/2272-mint-a-nap.html#.Vg6FMRHtmko (Utolsó letöltés: 2015. 08. 16.)
- ZSIGMOND Andrea (2015g): *Átlátunk a falon? (Lábjegyzet a Színkritikusok Díjához)*. Letöltve: <http://welemeny.transindex.ro/?cikk=25489> (Utolsó letöltés: 2015. 08. 21.)
- ZSIGMOND Andrea (2016b): *A hiányzó atya. Tompa Gábor színházában*. Színház, május
- ZSIGMOND Andrea (2016c): *Bocsárdi László műhelyében (talált szavak – A fősvény próbáin)*. Látó, június

d) Interjú

- ZSIGMOND Andrea (1999): *Versenyparipa a Figuránál*. Beszélgetés Szabó Tibor színésszel, színházigazgatóval. Korunk 1999/6. 68–74.
- ZSIGMOND Andrea (1999): *Ariel kinyílik és elrepül*. Interjú Di-mény Áron kolozsvári színésszel. Korunk, 1999/6.
- ZSIGMOND Andrea (2001): *Kihívás, igényesség, elrugaszkodás*. Interjú Csíky Andrással, a kolozsvári színház Jászai-díjas művészeivel. Székelyföld, 2001/12.
- ZSIGMOND Andrea (2005): *A mozdulatlan néző*. Beszélgetés Bocsárdi László színházi rendezővel. Székelyföld 2005/január, 65–74.
- ZSIGMOND Andrea (2006): *A zárt formák rendje*. Interjú Tompa Gábor színházi rendezővel, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatójával. Székelyföld, 2006. január
- ZSIGMOND Andrea (2008): *Emlékátvitel*. Interjú Sebők Klára színésszel, a kolozsvári színház örökös tagjával. Székelyföld, 2008. január
- ZSIGMOND Andrea (2009): *Húzzuk fel a rolókat – Európa itt van*

Kolozsváron. Beszélgetés Tompa Gáborral, Visky Andrásval és Nagy Noémi Krisztinával a 17. UTE-Fesztiválról. Erdélyi Riport, 2009. január 22.

ZSIGMOND Andrea (2015): *A színház: szakadék.* Beszélgetés Bocsárdi László színházi rendezővel. Helikon 2015/7, április 10.